

Kansallinen Elektroninen Kirjasto

FinELib

**KATSAUS VUODEN
2009 TOIMINTAAN**

Sisältö

1	Yleiskatsaus	4
2	Toimintaympäristön muutosten ja tietoympäristön prosessien tunteminen	5
2.1	Organisaatioiden yhdistymiset	5
2.2	Lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hanke	6
2.3	Julkaisurekisteripalvelujen toteuttamiseen tähtäävä projekti (JURE)	7
3	Asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen	10
3.1	Vuonna 2008 toteutetun kirjastojen palvelukyselyn toimenpideohjelman toteutus	10
3.2	Yleisten kirjastojen etäkäyttö	10
3.3	Aineistotarjonta	11
3.4	Aineistojen käyttöehdot	12
3.5	Asiakastarpeiden selvittäminen	12
3.6	Halti-tietokanta	13
3.7	Uudistetut palvelusopimukset	13
4	Kustannushyödyt	15
4.1	Kilpailutus	15
4.2	Aineistolisenssien hinnat	15
4.3	Käyttötilastot	16
4.4	Keskitetyn hankinnan kustannushyödyt	21
5	Toimiva palveluyksikkö, kohdennettu viestintä	23
5.1	Kansainvälinen yhteistyö	23
5.2	Työprosessien tehostaminen	23
5.3	Asiakaskoulutukset	23
5.4	Viestintä	24
6	Kokeilut ja pilotit, digitaalisten palvelujen osaaminen kirjastoissa	26
6.1	Kansallinen digitaalinen kirjasto, KDK	26
6.2	Nelli	27
7	Resurssit: talous, henkilöstö	29
7.1	Talous	29
7.2	Henkilöstö	31

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1: Toimintaympäristön muutosten ja tietoympäristön prosessien tunteminen.....	8
Taulukko 2: Asiakkaan tarpeiden tunnistaminen	13
Taulukko 3: FinELib-aineistojen artikkelilataukset.....	16
Taulukko 4: Kustannushyödyt.....	22
Taulukko 5: Toimiva palveluyksikkö / kohdennettu viestintä.....	25
Taulukko 6: Kokeilut ja pilotit, digitaalisten palvelujen osaaminen kirjastoissa.....	28
Taulukko 7: FinELibin voimavarat ja menot vuonna 2009	30
Taulukko 8: FinELibin kokonaismenot 2008–2009	30
Taulukko 9: FinELibin kokonaismenot kirjastosektoreittain 2008–2009 ilman e- aineistohankintamenoja.	31
Kuvio 1: FinELib-aineistojen artikkelilataukset 2007–2009	17
Kuvio 2: Sektoreiden osuus FinELib-aineistojen artikkelilatauksista 2007–2009	17
Kuvio 3: FinELib-aineistojen artikkelilataukset sektoreittain 2007–2009.....	18
Kuvio 4: FinELib-aineistojen haut 2008–2009.....	19
Kuvio 5: E-lehtien kasvu yliopistoissa 2002–2008	20
Kuvio 6: E-lehtien kasvu ammattikorkeakouluissa 2002–2008	20

LIITTEET

- Liite 1: Kirjastoverkkopalvelut-käyttäjäkyselyn toimenpideohjelma FinELibin palveluiden osalta
- Liite 2: Taulukko koulutuksista/seminaareista/aineistokoulutuksista
- Liite 3: Budjetin toteuma 2009

1 Yleiskatsaus

FinELib-konsortion toimintaan vaikuttava merkittävä muutos oli yliopistojen aseman muutos valtion tilivirastoista itsenäisiksi yliopistoiksi. Samaan aikaan yliopistolainsäädännön muutoksen kanssa tapahtui arvonlisäverolainsäädännön muutos. Konsortio valmistautui lainsäädännön muutoksiin laatimalla selvityksiä arvonlisäveroasiantuntijan johdolla, järjestämällä koulutusta konsortion jäsenille ja tekemällä muutoksia tietojärjestelmiin ja aineistohankinnan prosesseihin. Lainsäädäntöä valmisteltiin varsin nopealla aikataululla ja samaan aikaan yliopistoissa valmistauduttiin uuden taloushallintajärjestelmän käyttöönottoon. Tämä asetti yliopistojen taloushenkilöstön haasteelliseen tilanteeseen.

Taloustaantuma kosketti myös FinELib-konsortion jäseniä. Kirjastot miettivät tarkkaan mitä aineistoja tilasivat ja aineistokonsortioissa tapahtuikin muutoksia. Tilauksia lakkautettiin mutta myös hankittiin uusia aineistoja. Monien viitetietokantojen tilaajien määrä väheni, mutta kotimaisten kokotekstiaineistojen tilaajamäärä hieman kasvoi. Kansainvälinen konsortioiden yhteenliittymä ICOLC (International Coalition of Library Consortia), jonka toimintaan FinELib osallistuu, julkaisi tammikuussa 2009 julkilausuman talouskriisistä ja sen vaikutuksesta e-aineistosopimuksiin. Julkilausumassa esitettiin tapoja, joilla kirjastot kustantajien myötävaikutuksella voisivat selviytyä laman aikana aineistosopimusten velvoitteista¹. Muutama kustantaja ilmoittikin, että eivät nosta hintoja.

FinELibin neuvoteltavina olleiden aineistojen hinnankorotukset, niiden aineistojen osalta joissa hintavertailu voitiin tehdä, olivat erittäin maltilliset. Hinnat nousivat vuodesta 2009 vuoteen 2010 keskimäärin vajaa 3 % ja koko neuvotellulla sopimuskaudella keskimäärin hieman yli 2 %. Luvuissa eivät ole mukana yhdistyvien organisaatioiden hinnat eivätkä niiden aineistojen hinnat, joissa aineistopakettien sisältö muuttui huomattavasti edellisvuodesta. Monivuotisissa sopimuksissa, joista ei vuonna 2009 neuvoteltu, hinnankorotusprosentit vaihtelevat 0:sta 10 prosenttiin.

Hankkeista keskeisin vuonna 2009 oli Kansallinen digitaalinen kirjasto -hanke. Hankkeen tavoitteena on kirjastojen, arkistojen ja museoiden sähköisten aineistojen saatavuuden ja käytettävyyden parantaminen sekä aineiston pitkäaikaissäilytysratkaisun kehittäminen. Hanke on jaettu kahteen osaan: kansallisen asiakasliittymän kehittämiseen ja käyttöönottoon sekä pitkäaikaissäilytysratkaisun suunnittelemiseen. Kansalliskirjasto on vastuussa asiakasliittymän kehittämisestä hankekaudella 2008 - 2011. Keskeinen tavoite vuonna 2009 on ollut yhteisen tahtotilan muodostaminen asiakasliittymän toiminnallisuuden ja siitä saatavan lisäarvon määrittelemiseksi kirjastojen, arkistojen ja museoiden verkostossa.

Toinen keskeinen hanke oli korkeakoulukirjastojen rakenteellisen kehittämisen hanke ja siihen liittyvä lisensioinnin rakenteiden kehittäminen. Lisensioinnin priorisoidut kehittämiskohteet ovat lisensiointi osaorganisaatioille, organisaatorajat ylittävät lisenssit opiskelija- ja tutkijaryhmille ml. maksullinen koulutus ulkomailla, aikuis- ja täydennyskoulutettavien aineistolisenssit sekä lisensiointi yhteiskirjastoille. Väkiraportti hankkeesta on julkaistu osana opetusministeriön hanketta, liitteenä 5.²

¹ <http://www.library.yale.edu/consortia/icolc-econcrisis-0109.htm>

² http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Korkeakoulukirjastot_digitaaliseksi_palveluverkoksi.html

Kansalliskirjaston ja opetusministeriön tulossopimuksessa on määritelty FinELibin tavoitteeksi hankkia 80 % yliopistojen e-aineistoista ja 60 % ammattikorkeakoulujen e-aineistoista. Opetusministeriön asettaman korkeakoulukirjastojen rakenteellisen kehittämisen hankkeen työryhmän loppuraportissa esitetään, että FinELibin aineistohankintapalvelua tulisi vahvistaa niin, että myös ammattikorkeakoulujen aineistoista hankittaisiin 80 % FinELibin kautta. Tieteellisten kirjastojen yhteistilastosta saatujen lukujen perusteella FinELib-aineiston osuus yliopistojen e-aineistojen hankinnasta viimeisimpänä käytössä olevana tilastovuonna (2008) oli 77 % ja osuus ammattikorkeakoulujen e-aineistojen hankinnasta 62 %. Tavoite on siis saavutettu. Muilta sektoreita vastaavia lukuja ei ole käytettävissä.

Kansallisen elektronisen kirjaston, FinELibin ja Nelli-portaalin toimintaan oli kokonaisuudessaan kansalliskirjaston osalta budjetoitu 4,4 M€. Suunnitelmat toteutuivat 98 prosenttisesti. FinELibin kautta hankittuihin aineistoihin käytettiin yhteensä 16,8 miljoonaa euroa, josta 3,1 M€ maksettiin ministeriön myöntämällä keskitetyllä aineistohankintamäärärahalla ja loppu 13,7 M€ kirjastojen omalla rahoituksella.

FinELibin ohjaus-, konsortio- ja verkkoaineistohankintaa tukevien asiantuntijaryhmien toimikausi päättyi vuoden 2009 lopussa. Ryhmien uudelleevalinnat käynnistettiin syksyllä 2009 (asiantuntijaryhmien osalta 2010 alussa). Kansalliskirjaston johtokunta vahvisti ohjaus- ja konsortio-ryhmien kokoonpanot ja nimitti niille puheenjohtajat kokouksessaan 7.12.2009. FinELibin ohjausryhmä vahvistaa asiantuntijaryhmien kokoonpanot ja puheenjohtajat kokouksessaan 19.3.2010. Ryhmien uudet kokoonpanot ovat nähtävillä FinELibin verkkosivuilla ³.

2 Toimintaympäristön muutosten ja tietoympäristön prosessien tunteminen

2.1 Organisaatioiden yhdistymiset

FinELibin jäsenorganisaatioiden yhdistyminen kohti yhä suurempia yksiköitä jatkui vuonna 2009. Vuoden 2010 alussa yliopistoja oli 17 (ent. 21) ja ammattikorkeakouluja 28 (ent. 29). Palveluyksikkö neuvotteli aineistosopimukset kolmelle uudelle yliopistolle: Aalto-yliopistolle, Itä-Suomen yliopistolle ja Turun yliopistolle sekä uudelle yhdistyneelle ammattikorkeakoululle, Tampereen ammattikorkeakoululle. Yhdistyneille organisaatioille neuvotellut aineistosopimukset kattavat pääsyyntä yhteensä yli 250 aineistoon. Yhdistymisneuvotteluissa eniten neuvottelijoiden aikaa on käytetty hintaneuvotteluihin ja sopimusliitteiden päivittämiseen. Yhdistyvillä organisaatioilla oli vuoden 2010 alussa useita aineistoja, joihin pääsyssä oli ongelmia. Yhteysongelmien syynä olivat IP-osoitemuutokset ja sopimusten päivitykset. Yhdistymisten myötä Suomessa on vähemmän mutta isompia korkeakouluja. Isommilla korkeakoulukirjastoilla on entistä paremmat mahdollisuudet resurssien uudelleen kohdentamiseen ja jää nähtäväksi miten se vaikuttaa konsortion työnjakoon. Konsortion sisäistä työnjakoa tullaan käsittelemään rakenteellisen kehittämisen hankkeessa vuosina 2011–2012.

³ http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/finelib_konsortio/hallinto/

Aineistokonsortioiden koon muuttuminen organisaatioiden yhdistyessä voi vaikuttaa konsortion aineistohankintaan mm. pienemmän konsortioalennuksen muodossa, mikäli aineiston hinnoittelu perustuu tilaavien jäsenorganisaatioiden määrään. Yhdistymiset voivat vaikuttaa myös niin, että pienissä aineistokonsortioissa ei konsortiotilauksen edellyttämä 4 tilaajanvähimmäismäärä täyty.

Organisaatioiden yhdistymiset alkoivat FinELib-konsortiossa 2000-luvun puolivälissä Haaga-Helien perustamisella. Siitä lähtien yhdistyneitä ammattikorkeakouluja on tähän mennessä ollut neljä: Haaga-Helia, Metropolia, YHS Novia ja Tampereen ammattikorkeakoulu. Yhdistyneitä yliopistoja ovat vuonna 2010 aloittaneet Aalto, Itä-Suomi ja Turku. Tutkimuslaitoksista yhdistyivät kansanterveyslaitos ja Stakes Terveiden ja hyvinvoinnin laitokseksi. Merentutkimuslaitos lakkautettiin ja sen toiminnot siirrettiin Suomen Ympäristönkeskukseen ja Ilmatieteen laitokseen.

Kun tarkastellaan aineistojen hintakehitystä yhdistymistapauksissa ennen ja jälkeen yhdistymisen, vaikuttaa siltä, että yhdistymiset eivät merkittävästi ole korottaneet hintoja, joissakin tapauksissa aineistojen hinta jopa laski. Tätä voidaan pitää hyvänä tuloksena, koska on saatu enemmän aineistoja laajemmalle käyttäjäkunnalle ilman merkittävää rahallista lisäpanostusta. Hintakehitys yksittäistapauksessa riippuu keskeisesti aineiston hinnoittelumallista (perustuuko hinta esim. lehtitilausten määrään, organisaation kokoon, yhtäaikaisten käyttäjien määrään tai onko organisaatiokohtainen hinta kiinteä). Lisäksi konsortion kustannustenjakomallissa olevissa aineistossa voi vaikuttaa se, tapahtuuko yhdistyminen kesken sopimuskauden vai kausien välillä.

Yhdistyvät organisaatiot eivät lopettaneet tilauksia yhdistymisten yhteydessä kesken sopimuskauden yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vaikka palveluyksikön lisenssisopimukseen neuvottelemat mergerlausekkeet antavat siihen mahdollisuuden. Sen sijaan sopimuskausien välillä on tapahtunut uudelleenarviointia. Organisaatiot ovat luopuneet osasta entisiä aineistojaan ja valinneet tilalle uusia.

Kuntaliitoksia syntyi vuoden 2010 alussa neljä. Himangan kunta yhdistyi Kalajoen kaupunkiin, Ylämaan kunta yhdistyi Lappeenrannan kaupunkiin, Noormarkun kunta yhdistyi Porin kaupunkiin sekä Loviisa, Pernaja, Ruotsinpyhtää ja Liljendal muodostivat uuden Loviisan kaupungin. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kuntien määrä on vähentynyt yli sadalla 342 kuntaan.

2.2 Lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hanke

Aineistohankinnassa keskeisin hanke oli korkeakoulukirjastojen rakenteellisen kehittämisen hankkeeseen liittyvä lisensioinnin rakenteiden kehittäminen. Palveluyksikkö on priorisoinut kirjastoilta saadut esitykset lisensioinnin uusiksi kehittämiskohteiksi. Näitä ovat lisensiointi osaorganisaatioille, organisaatorajat ylittävät lisenssit opiskelija- ja tutkijaryhmille ml. maksullinen koulutus ulkomailla, aikuis- ja täydennyskoulutettavien aineistolisenssit sekä lisensiointi yhteiskirjastoille. Priorisoitujen kehittämiskohteiden toteuttamismahdollisuuksia on selvitetty alustavasti ja työtä varten on analysoitu mm. aineistojen hinnoittelumalleja. Väliraportti hankkeesta on julkaistu osana opetusministeriön hanketta, liitteenä 5.⁴

⁴ http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Korkeakoulukirjastot_digitaaliseksi_palveluverkoksi.html

FinELibin jäsenkirjastoja pyydettiin esittämään lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen pilotteja elosyyskuussa 2009 ja näistä esityksistä FinELibin ohjausryhmä valitsi kolme toteutettavaa pilottia: Turun yliopiston osa-organisaatiohanke, Vaasan kaupunginkirjaston hanke organisaatorajat ylittävästä lisensioinnista sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulun Shibboleth-hanke. Turun yliopiston osaorganisaatiopilotti aloitettiin loppuvuonna 2009. Pilotissa määriteltiin pilotin tavoitteet, asetettiin Turun yliopiston ja FinELibin palveluyksikön henkilökunnasta muodostettu projektiorganisaatio, luotiin raportointi- ja kokouskäytännöt ja aloitettiin neuvottelut aineistojen kustantajien kanssa. Valitut pilotit toteutetaan vuosien 2009 ja 2010 aikana.

Loppuvuonna 2009 laadittiin opetusministeriölle perusaineistoihin liittyvä hanke-esitys, jonka tavoitteena oli edistää kansallista tutkimusinfrastruktuuria ja kansalaisten tarvitsemien verkkoaineistojen saatavuutta. Tarkoituksena oli hankkia kansalaisten käyttöön keskeisiä verkkosisältöjä, kuten lisensoitavia sanakirjoja, hakuteoksia, sanoma- ja aikakauslehtiä sekä e-kirjoja. Tavoitteena oli myös edistää kirjastohenkilökunnan ja kirjastojen asiakkaiden tietämystä verkkoaineistotarjonnasta ja aktivoida kotimaisia kustantajia tuottamaan lisää verkkoaineistoja ja parantamaan aineistojen käytettävyyttä. Perusaineistohanketta on valmisteltu FinELib-konsortiossa vuodesta 2006 lähtien, mutta hankkeelle ei ole saatu erillistä rahoitusta, jotta sitä olisi voitu lähteä toteuttamaan käytännössä. Lisätietoja hankkeesta FinELibin verkkosivuilla (<http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/aineistot/perusaineistot.html>).

2.3 Julkaisurekisteripalvelujen toteuttamiseen tähtäävä projekti (JURE)

Korkeakoulujen ja opetusministeriön yhteistä Raketti-tietohallintohanketta täydennettiin TUTKI-osahankkeella ja JURE-julkaisurekisterihankkeella toukokuussa 2009. Tutki-hankkeessa luodaan valtakunnallisesti yhtenäinen tapa kuvata tutkimustoiminnan tuloksia ja vaikuttavuutta sekä tarvittava tietojärjestelmä tiedon keruuseen ja raportointiin. JURE-julkaisurekisteri tarjoaa laatuvarmistettua ja yhdenmukaista tietoa tutkimuksen laajuudesta, rakenteesta ja kehityksestä. JURE-rekisteri mahdollistaa myös tieteellisen tutkimuksen tuottavuuden ja laadun arvioinnin ja tuottaa tietoa tutkimusrahoituslaitosten päätöksenteon valmistelun pohjaksi.

Julkaisurekisteripalvelut rakennetaan vuosina 2010-2011. FinELib-palveluyksikkö osallistuu JURE-hankkeeseen selvittämällä mahdollisuudet käyttää kansainvälisten tietokantojen julkaisu- ja viittaustietoja JURE-rekisterissä ja tietojen pysyvät hankinta- ja käyttökustannukset.

Taulukko 1: Toimintaympäristön muutosten ja tietoympäristön prosessien tunteminen

Arviointikriteeri/ Mittari	Tavoitetaso 2010-2015	Tavoitetaso 2009	Toimenpiteet	Toteuma	Vastuu
Tiedepolitiikkaan ja yhteiskuntapolitiikkaan vaikuttaminen toimialan kannalta	FinELib –konsortion ohjausryhmän pj edustaa konsortion kantaa kansallisesti strategisissa työryhmissä	Säännöllinen käsittely ohjausryhmässä ja konsortioyhmässä	Laaditaan katsauksia(1-2), keskustelu ohjausryhmässä Palveluyksikkö yhdessä konsortion kanssa tuo toimialaa esiin ja vaikuttaa suunnitteluun (asiantuntemus). Konsortion lausunto RAKE-suosituksiin.	Toteutunut 1 x Konsortiolta ei pyydetty lausuntoa mutta yksittäiset yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat jättäneet lausuntoja	OR, PY
Tietoympäristön prosessien tuntemus	Aineistoja tarjotaan räätälöidysti tutkimus-, oppimis- ja opetusprosesseihin	Tutkimusyhteistyön tulosten hyödyntäminen Otetaan julkaisuarkistot huomioon lisensioinnissa (mm. metadata) Aineistojen käyttöehdot vastaavat käyttäjien tarpeita Aineistohankinta tukee käyttäjien aineistojen käyttöön liittyviä prosesseja Korkeakoulut tietoisia Nellin ja oppimisympäristöjen integroinnista	Gradu/tutkimusaiheet Seurataan HY:n TUHAT-hankkeen etenemistä Palveluyksikkö neuvottelee aineistosopimuksiin uusia käyttöehtoja (esteettömyys) Kilpailutusprosessin arviointi (huomioidaan aineistojen siirtyminen kustantajalta toiselle, viitteidenhallinta) Lehtien siirtyminen kustantajilta toisille (prosessi asiakkaan näkökulmasta) Nellin ja oppimisympäristöpalveluiden markkinointi opettajille	Ei graduja vireillä Julkaisuarkistoista neuvoteltu kustantajien kanssa. Metadatat tarpeita selvitetty Kilpailutusprosessi arvioitu ja prosessia tehostettu. Käyttöliittymien arviointiin ei vielä löydetty ratkaisua (aineistojen siirtyminen ja viitteidenhallinta) ei tehty, siirtyy vuodelle 2010 Tehty HY:ssä ja TY:ssä	PY, KSTOT

<p>Muuttuvaa toimintaympäristöä palvelevat joustavat lisensiointi- ja palveluratkaisut</p>	<p>Lisenssisopimukset ja teknologiset ratkaisut mahdollistavat aineistojen joustavan käytön konsortiossa</p>	<p>Lisensioinnin toimintamalli luotu ja toteutus vaiheistettu (RAKE). Sovittu keskitetyn ja paikallisen hankinnan työnjako.</p> <p>Aineistojen rajausmahdollisuudet uusille käyttäjryhmille tiedossa.</p> <p>Yliopistolain vaikutukset aineistohankinnan talousprosesseihin määritelty</p> <p>Yhdistyneillä organisaatioilla/kunnilla aineistot käytössään</p>	<p>Lisensioinnin toimintasuunnitelma luodaan, pilottien valinta vuodelle 2010.</p> <p>Yhdistyville organisaatioille Nelli-instanssit.</p> <p>Käyttäjätunnistuksen ja auktorisoinnin pilotointiin osallistuminen</p> <p>Taloushallintaselvitys (yo-laki) - alv, kokonaiskust.malli</p> <p>Yhdistyville organisaatioille/kunnille neuvoteltu aineistot</p>	<p>Toimintamalli siirtyy 2011-2012. Pilotit valittu.</p> <p>Tehty</p> <p>Tulossa 2010</p> <p>Tehty</p> <p>Tehty</p>	<p>PY, HY OR KSTOT</p>
<p>Kustannustoimialan tuntemus</p>	<p>Aineistojen sopimusehdot ja hinnoittelumallit vastaavat muuttuneen ympäristön tarpeita</p>	<p>Konsortion osaaminen kustannustoimialasta kasvaa</p>	<p>Aineistoneuvottelut</p> <p>Seminaarit</p> <p>Kv. kollegat</p> <p>Kustantaja/kustannusalan tilaisuudet > tiedotus</p> <p>raportointi konsortiolle (vuosikertomus 2009)</p> <p>web 2.0 (blogi) – vuorovaikutteisuus</p>	<p>FinELib-päivä</p> <p>Osallistuttu kustantaja-tilaisuuksiin, tiedotusta ei riittävästi tehty</p> <p>v. 2010 kvp yhteistyön infra</p>	<p>PY</p>

3 Asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen

3.1 Vuonna 2008 toteutetun kirjastojen palvelukyselyn toimenpideohjelman toteutus

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut toteutti palvelukyselyn asiakaskirjastoilleen vuonna 2008. Kyselyssä selvitettiin, miten hyvin kirjastot tuntevat Kansalliskirjaston kirjastoverkolle tuottamia palveluita ja miten Kansalliskirjaston on palveluiden tuottamisessa asiakaskirjastojen mielestä onnistunut. FinELibin palveluiden osalta laadittiin toimenpideohjelma, jonka toteuttamista seurattiin vuonna 2009. FinELibin tunnettuutta on pyritty lisäämään verkkotiedotuksella ja Haltin kehittämisellä. Kohdennettua viestintää eri asiakas- ja kohderyhmille ei ole pystytty lisäämään. Haltin tietojen ajantasaisuuteen on kiinnitetty huomiota, mm. päivittämällä tietokantaan aineistojen tilaus- ja hintatiedot heti kun se on ollut mahdollista. Toimenpideohjelman tarkempi kuvaus löytyy liitteistä (Liite 1: Kirjastoverkkopalvelut-käyttäjäkyselyn toimenpideohjelma FinELibin palveluiden osalta).

3.2 Yleisten kirjastojen etäkäyttö

Yleisten kirjastojen osalta erityisesti suomalaisten kustantajien tuottamiin elektronisiin aineistoihin on ollut haasteellista neuvotella etäkäyttöoikeuksia. Kustantajien huolena on, että etäkäyttöoikeuksien myöntämisen myötä aineistojen käyttö leviää laajalle ja kustantajat menettävät tilauksia. Vuonna 2010 FinELibin aineistotarjonnassa on jo useita kotimaista aineistoa, joihin yleisillä kirjastoilla on etäkäyttö: Helecon, Kansallisbiografia, Talentum, Tenttu, Suomen Tilastollinen Vuosikirja. Yleiset kirjastot eivät kuitenkaan ole tilanneet Talentum- tai Tenttu-aineistoja. Vuoden 2010 alusta lukien etäkäyttöoikeus yleisten kirjastojen asiakkaille on saatu Kansallisbiografian, Heleconin ja Integrumin sopimuksiin.

Palveluyksikkö on keskustellut yleisten kirjastojen kanssa eri vaihtoehtoista, joilla voitaisiin edistää kustantajien halukkuutta tarjota etäkäyttö yleisille kirjastoille. Keskusteluissa esillä olleita vaihtoehtoja olivat aineistojen rajaaminen aineistoa tilaavan kunnan asukkaisiin (ns. kuntakoodi), kirjastojen rekisteröityneille asiakkaille eli kirjastokortinhaltijoille tai yleisten kirjastojen tilastoista saatavilla olevan lainaaja-tiedon hyväksikäyttö. Selvitystyön kuluessa kävi ilmi, että kirjastojen lainaajarekisterit eivät ole aina ajan tasalla ja että lainaaja-luku ei ole yhteismitallinen eri kirjastojen välillä ja että luku pitää sisällään vain asiakkaiden fyysiset käynnit, joten näitä vaihtoehtoja ei voitu käyttää neuvotteluissa. Sopimusten lisäksi etäkäytön edellytyksenä on kirjastojen valmiudet tarjota etäkäyttömahdollisuutta asiakkailleen.

3.3 Aineistotarjonta

FinELibin aineistoneuvottelut uusista ja uudistettavina olevista aineistoista jatkuivat joidenkin aineistojen osalta vuoden 2010 puolelle. Uusittavia aineistoja oli 83. Tämän lisäksi palveluyksikkö neuvotteli sopimukset yhdistyville organisaatioille. Voimassaolevia elektronisten aineistojen lisenssisopimuksia FinELib-konsortiolla on noin 60.

Vuonna 2009 palveluyksikön aineistoneuvotteluista vaativin oli neuvottelu Wiley-Blackwell-lehtipaketista. Loppuvuodesta 2006 Wiley ilmoitti ostavansa Blackwellin ja tuolloin yhdistymistä uutisoitiin ”onnelliseksi avioliitoksi”. Palveluyksikkö neuvotteli molempien kustantajien lehdet sisältävästä lehtipaketista jo vuodelle 2009, mutta tuloksetta. Lehtipaketeista neuvoteltaessa iso osa neuvottelutyötä liittyy lehtilistojen käsittelyyn kirjastoissa, kustantajalla ja palveluyksikössä. Vaikka lehtikustantajien kanssa käydään neuvotteluja e-lehtipaketista, lisenssin hinta perustuu edelleen lehtinimekkeiden määrään ja hintaan. FinELibin neuvottelut Wiley-Blackwellin kanssa jatkuvat vielä maaliskuussa 2010. Pitkät neuvottelut hankaloittivat kirjastojen mahdollisuutta suunnitella aineistotilauksia vuodelle 2010.

Uusia aineistoja, joista palveluyksikkö aloitti neuvottelut, oli yhdeksän. Näistä kaksi ovat olleet konsortion käytössä vuoden 2010 alusta (Scopus ja Joanna Briggs Institute). Neljästä aineistosta neuvottelut lopetettiin vähäisen kiinnostuksen vuoksi (Eighteenth Century Collections Online (ECCO) II, DigiZeitschriften, World development indicators ja ArtStor), kahden aineiston osalta tuote ei ollut vielä valmis tai muuten edellytykset neuvottelujen jatkamiselle puuttuivat (EPress ja Suomen Media-arkisto). Taylor & Francisin, EPressin ja Sage Research Methods Online -aineistojen osalta neuvotteluja jatketaan vuodelle 2011. Asiantuntijaryhmiä pyydettiin esityksiä tehdessään ottamaan huomioon se, että esitettävillä aineistoilla olisi riittävästi kiinnostusta kirjastojen piirissä. Tästä huolimatta neuvotteluihin valittiin neljä aineistoa, joista ei syntynyt sopimusta vähäisen tilaajamäärän vuoksi. Onko niin, että kirjastoilla on jo käytössään tarvittavat aineistot vai onko niin että markkinoilla ei ole kirjastojen tarvitsemia uutta aineistoa?

Konsortion laajennuksissa kirjastoilla oli mahdollisuus liittyä voimassaoleviin sopimuksiin. Tätä mahdollisuutta käytti vain muutama organisaatio. Samassa yhteydessä yhdistyvät organisaatiot ilmoittivat minkä aineistojen tilauksia jatkavat uutena organisaationa.

Aineistokonsortioissa tapahtui jonkin verran muutoksia vuonna 2009. Viitetietokantojen tilaajat vähenivät yli 10 aineistossa ja lisääntyivät 5 aineistossa. Kotimaisten kokotekstiaineistojen osalta kahdeksassa aineistossa ei tilaajamäärässä tapahtunut muutoksia, mutta kahdeksassa aineistossa tilaajia tuli lisää ja kolmessa tilaajamäärä väheni.

Vuonna 2009 kirjastot hankkivat FinELibin kautta pääsyn 30 000 elektroniseen lehteen, 300 000 e-kirjaan, satoihin hakuteoksiin ja yli sataan viitetietokantaan. Kotimaisia aineistoja konsortio hankki vuonna 2009 yhteensä 1,7 milj. eurolla.

3.4 Aineistojen käyttöehdot

Sopimusneuvotteluissa painopistealueina vuonna 2009 olivat lukemisesteisten aseman turvaaminen ja paikalliskäytön laajentaminen kirjaston tiloista myös muualle lisenssin hankkineen organisaation fyysisiin tiloihin sekä langattomien verkkojen käytön selkeyttäminen. Paikalliskäytön laajennus on nyt kaiken kaikkiaan noin 4/5, langaton verkko yli puolessa ja lukemisesteiset huomioitu noin 2/3 sopimuksista. Arvonlisäverolain muutos aiheutti muutostarpeita sopimusteksteihin. Tältä osin muutoksia on tehty kaikkiin voimassaoleviin lisenssisopimuksiin.

Sopimusneuvotteluissa on myös pyritty saamaan sopimukseen muotoiluja analysoivasta tiedonhausta (text mining) ja tutkijoiden oikeudesta tallentaa julkaisunsa julkaisuarkistoihin. Text miningin osalta kustantajat edellyttävät joka kerta erillisen luvan pyytämistä, jotta hakua ei sekoitettaisi luvattomaan aineiston massakopiointiin. Julkaisuarkistojen osalta kustantajat haluavat pääsääntöisesti säilyttää julkaisuarkistolausekkeet artikkelien kirjoittajien kanssa tehtävissä sopimuksissa. Hakuteoksiin on entistä vaikeampaa ja joskus jopa mahdotonta saada pitkäaikaiskäyttö. Ratkaisuna on usein ollut cd-rom tai dvd, joita kustantaja ei enää valmista ja kustantajan järjestelmät eivät toisaalta taivu nettipohjaiseen pitkäaikaiskäyttöön. Yleisten kirjastojen asiakkaiden etäkäyttöoikeuden neuvottelu suomalaisiin sopimuksiin on edelleen haasteellista.

3.5 Asiakastarpeiden selvittäminen

Palveluyksikkö osallistui vuoden 2010 keväällä toteutettavan Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut-tulosalueen käyttäjä- ja asiakaskyselyjen valmisteluun. Kyselyt ovat osa vuonna 2010 toteutettavaa Kansalliskirjaston kansainvälistä arviointia. Käyttäjäkysely suunniteltiin niin, että aikaisemmin erillisenä toteutettu FinELibin verkkoaineistojen käyttäjäkysely olisi voitu yhdistää kirjastoverkkopalvelujen asiakaskyselyyn. Valmistelu kuitenkin keskeytettiin kirjastojen toivomuksesta. Pelkona oli, että kirjastoverkkopalvelut-kyselyn vertailtavuus kärsii, jos kyselyn rakennetta muutetaan, ja kyselystä pelättiin tulevan liian raskas vastaajille. FinELib-käyttäjäkyselyn valmistelu päätettiin siirtää vuodelle 2010 ja toteutus erillisenä kyselynä vuodelle 2011.

FinELib-palveluyksikössä selvitettiin 2009 e-aineistojen käyttöä ja käyttötarvetta yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen täydennyskoulutuksessa. Lähteinä käytettiin korkeakouluja ja valtakunnallisia KOTA ja AMKOTA-tilastoja. Yliopistoista vastauksia saatiin vain yhdestä, ammattikorkeakouluista kolmesta. FinELibin ohjausryhmä päätti nimetä työryhmän selvittämään aineistohankintaa ammattikorkeakoulujen täydennyskoulutuksen tarpeisiin.

3.6 Halti-tietokanta

Haltin kehittämistä on jatkettu vuonna 2009. Haltiin on lisätty asiakkaiden käyttöön tarkempaa tietoa aineistomäärärahoista ja laskutuksesta ja rakennetta on muutettu vastaamaan uutta ALV-käytäntöä. Haltin ja tieteellisten kirjastojen yhteistilaston yhteensopivuutta on parannettu ja käyttötilastojen ajantasaisuuteen on panostettu. Raporttiosiota on uudistettu talousraporttien osalta ja tämä toiminto valmistuu asiakasliittymään vuonna 2010. Kirjastot voivat nyt itse päivittää organisaationsa IP-osoitteita Haltiin ja päivitykset siirtyvät automaattisesti Haltista kustantajille. Palveluyksikön asiakastiedotuksesta osa hoidetaan Haltin kautta.

3.7 Uudistetut palvelusopimukset

Vuonna 2009 uusittiin tutkimuslaitosten verkkoaineiston hankinnan palvelusopimus, joka on jälleen kolmivuotinen. Tutkimuslaitoksista 41 uudisti palvelusopimuksensa, yksi jäi konsortiosta pois. Lisäksi uusittiin Nelli-portaaliosopimukset yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja yleisten kirjastojen sektoreille. Sopimuksista tehtiin toistaiseksi voimassaoleva.

Taulukko 2: Asiakkaan tarpeiden tunnistaminen

Arviointikriteeri/ Mittari	Tavoitetaso 2010-2015	Tavoitetaso 2009	Toimenpiteet	Toteuma	Vastuu
Kirjastojen asiakkaiden tiedon- ja palvelutarpeet – käyttäjäkysely	80 % käyttäjistä hyvin tai erittäin tyytyväisiä oman alansa e-aineistotarjontaan 70% käyttäjistä tyytyväisiä tiedonhakupalveluihin Tutkimusyhteistyöllä saadaan kansainvälistä vertailutietoa (Tutkimusyhteistyö - 1 kv. hanke?)	Käyttäjäkyselyt valmiina 2010 Tutkimusyhteistyö - 1-2 opinnäytettä/v	FinELib-kyselyn valmistelu osana KVP 2010-käyttäjäkyselyä Tutkimusaiheita opiskelijoille, asiantuntemuksen jakaminen, kyselyn tulokset tutkimusaineistona	Valmisteltu osana KVP-kyselyä, mutta kirjastojen toivomuksesta FinELib-kysymykset poistettu kyselystä Aiheet päivitetty Webbisivulle	KK KSTOT
Kirjastojen palvelutarpeet	85% kirjastoista hyvin/erittäin tyytyväisiä hankinta- ja Nelli-palveluihin.	KVP- asiakaskyselyn perusteella tehtävät toimenpiteet tehty Uudet verkkoaineistot monipuolistavat verkkoaineistojen tarjontaa (asiantuntijaryhmät)	KVP- asiakaskyselyn perusteella tehtävät toimenpiteet (ks. erill. toimenpidelista Liite 1) FinELib-kyselyn valmistelu osana KVP 2010-palvelukyselyä Uusien aineistojen valinta, neuvottelut, tilausten organisointi ja sopimukset.	Liite 1 Tehty. Kysely avattu maalisk. 2010 Tehty	PY KSTOT

			Perusaineistot tulosneuvottelussa	Oli	
		Aineistohankinnan palvelusopimukset uusittu tutkimuslaitosten kanssa. Hinnasto valmis. Nelli-palvelusopimukset uusittu yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kanssa toistaiseksi.	Sopimukset uusitaan. Aikataulut: keskustelutilaisuus? eri.kstoille 5/09. Sop. sisältö – PY kevät, KSTOT 9/09.	Uusittu	
		Haltin raportit, määrärahan seuranta, tilastojen ja IP-osoitteiden hallinta helpottaa työskentelyä kirjastoissa ja palveluyksikössä	Haltin kehittäminen (raportit, rakenne vastaamaan korkeakoulukirjastojen keskitetyn aineistomäärärahan muutoksia, rakenne yhdenmukainen KITT:n kanssa, tilastojen syötön automatisointi ns. SUSHI-yhteensopivien (Standardized Usage Statistics Harvesting Initiative) aineistojen osalta, IP-osoitteiden hallinnointi	Raporttiosiota uudistettu talousraporttien osalta ja Haltin rakennetta on muutettu vastaamaan korkeakoulukirjastojen keskitetyn aineistomäärärahan muutoksia. Asiakasorganisaatioiden IP-osoitteiden hallinnointia tehostettu	
		Määrärahan jako ja seuranta uuden mallin mukaan	Toteutetaan jako uuden mallin mukaan, palveluyksikkö raportoi konsortior ryhmälle	Toteutettu, raportointi vuosiraportissa	
		FinELibin ohjaus/konsortio/asiantuntijaryhmissä 2010-2012 on aktiiviset jäsenet, jotka yhdessä edistävät konsortion tavoitteita	FinELibin ohjaus/ konsortio/asiantuntijaryhmien jäsenet nimetään 9/09. (asiantuntijaryhmien rooli?)	Nimetty	
		FinELib-konsortio/ Palveluyksikkö vahvistaa asiakastuntemustaan, erityisesti ottamalla huomioon toimintaympäristön muutokset (RAKE)	Työkierto konsortiossa Blogi?	Osittain toteutunut sijaisuuksin, vierailuin Ei tehty	

4 Kustannushyödyt

4.1 Kilpailutus

FinELib-palveluyksikkö on jatkanut e-aineistojen kilpailutusprosessin ja -velvollisuuden arviointia. FinELibin kilpailuttamisvelvollisuudesta ja kilpailutusten toteuttamisesta pyydettiin ulkopuolisen asiantuntijan lausunto, jonka mukaan FinELib on edelleen velvollinen kilpailuttamaan osan aineistohankinnoistaan hankintalaissa määriteltyjen perusteiden nojalla. Lausunnosta saatiin myös joitakin ohjeita ja tulkintoja itse kilpailutusten toteuttamiseen.

Palveluyksikössä on lisäksi jatkettu kilpailutusprosessin tehostamista ja kehittämistä. Prosessia on tehostettu mm. siirtymällä neuvottelumenettelystä avoimeen hankintamenettelyyn ja selkeyttämällä tarjouspyyntöasiakirjojen sisältöä. Muutoksilla onnistuttiinkin sitouttamaan tarjouskilpailuihin osallistuneet tarjoajat edellisiä vuosia paremmin hankintalain mukaisiin vaatimuksiin ja menettelyihin. Kilpailutukseen liittyvää osaamista on jaettu palveluyksikössä hajauttamalla kilpailutettavien aineistojen vastuut henkilöstön kesken. Kilpailutuksissa käytetyt arviointikriteerit (hinta, portaaliyhteensopivuus, käyttöehdot ja käyttötilastot) pysyivät ennallaan. Lisäksi selvitettiin mahdollisuutta toteuttaa käyttöliittymien arviointi osana tarjousten vertailua. Toteuttamiskelpoista ratkaisua ei kuitenkaan ole toistaiseksi löydetty.

Vuonna 2009 FinELibissä kilpailutettiin kolme aineistoa, joista yhdessä aineistokonsortio ei toteutunut vähäisen tilaajamäärän vuoksi. Tästä johtuen laajan kustannushyötyanalyysin tekeminen ei ole mahdollista, mutta yhden aineiston kohdalla kilpailutuksella saavutettiin suoraa hintaetua sekä edellisen sopimuskauden että muiden tarjoajien hintoihin nähden. Merkittävin hyöty on edelleen saavutetut sopimusehdot. Tarjoajilta edellytettävien ehdottomien vaatimusten avulla sopimukseen saatiin ehtoja, joita suorissa neuvotteluissa on vaikea saavuttaa.

4.2 Aineistolisenssien hinnat

Konsortion aineistohintojen korotukset vuonna 2009 neuvoteltujen aineistojen osalta vuodesta 2009 vuoteen 2010 ovat olleet maltilliset, keskimäärin hieman alle kolme prosenttia. Luvussa ei ole mukana yhdistyvien organisaatioiden hinnat, koska ne on neuvoteltu tapauskohtaisesti erikseen kunkin aineiston osalta. Koko sopimuskaudella keskimääräiset hinnankorotukset olivat neuvotteluissa aineistoissa hieman yli kaksi prosenttia. Aineistoissa oli myös monta aineistoa, joiden hinnat eivät nousseet lainkaan ja muutama aineisto joiden hinnat laskivat. Monivuotisissa sopimuksissa, joista ei vuonna 2009 neuvoteltu, hinnankorotusprosentit vaihtelevat 0:sta 10 prosenttiin.

4.3 Käyttötilastot

COUNTER-tilastointisuositus⁵ e-lehdille ja tietokannoille on vakiinnuttanut asemansa kansainvälisten kustantajien käyttötilastoinnissa. Noin puoleen FinELib-palveluyksikön kautta lisensoiduista aineistoista käytetään COUNTER-suosituksen mukaisia käyttötilastoja. FinELib-palveluyksikön kautta lisensoiduista suomalaisista aineistoista ei vielä saada COUNTER-suosituksen mukaisia tilastoja. COUNTER-suositus e-kirjoille ja hakuteoksille ei ole ainakaan vielä saavuttanut samanlaista suosiota kansainvälisten kustantajien käyttötilastoinnissa. Syynä tähän lienee se, että suositus edellyttää tilastoinnin järjestämistä aineiston tilaajan määrittämien tasojen mukaan. Tilaaja voi määrittää haluaako tilastot konsortion, konsortion jäsenen tai konsortion jäsenen osaston tai yksikön tasolla.

FinELib-aineistojen käyttö / Artikkelilatausten määrä

FinELib-aineistojen artikkelilatausten (kaikki kokotekstiaineistot) tilastoja on nykymuotoisina käytettävissä vuodesta 2007 lukien. Tänä aikana kaikkien kokotekstiaineistojen yhteenlaskettu artikkelilatausten määrä on lähes kaksinkertaistunut (2007: 8,3 milj. 2008: 10,9 milj., 2009: 16,3 milj.). Kasvu on ollut voimakkainta amk-sektorilla, missä latausten määrä on tänä aikana lähes nelinkertaistunut ja edellisestä vuodestakin 2,6-kertaistunut.

Suurin yksittäinen selittäjä latausten määrän voimakkaassa lisääntymisessä lienee Ebrary-aineistojen tilastossa. Ebrary-aineistoja on alettu toimittaa COUNTER-yhteensopivina vuoden 2009 alusta lukien, joten aiemmat tilastot eivät tältä osin ole vuoden 2009 lukujen kanssa vertailukelpoisia.

Taulukko 3: FinELib-aineistojen artikkelilataukset

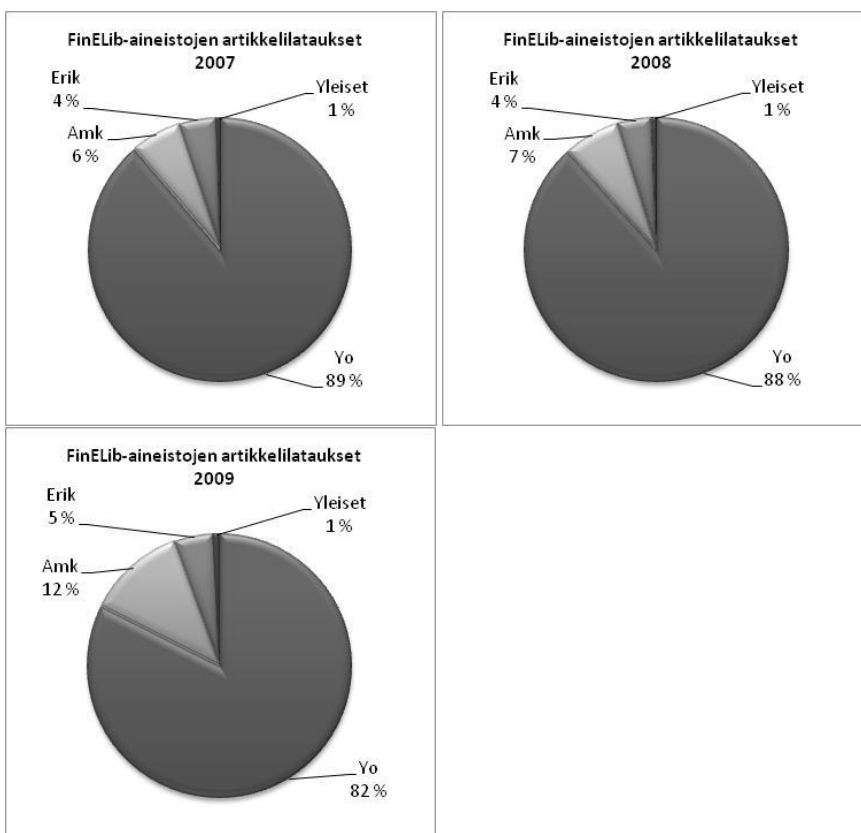
	FinELib-aineistojen artikkelilataukset		
	2007	2008	2009
Yo	7 327 054	9 585 419	13 445 690
Amk	508 867	745 103	1 959 045
Erik	372 867	450 417	782 849
Yleiset	45 270	69 995	125 226
Yhteensä	8 254 058	10 850 934	16 312 810
Kasvuprosentit		2008	2009
Yo		30,8 %	40,3 %
Amk		46,4 %	162,9 %
Erik		20,8 %	73,8 %
Yleiset		54,6 %	78,9 %
Yhteensä		31,5 %	50,3 %

⁵ <http://www.projectcounter.org/>

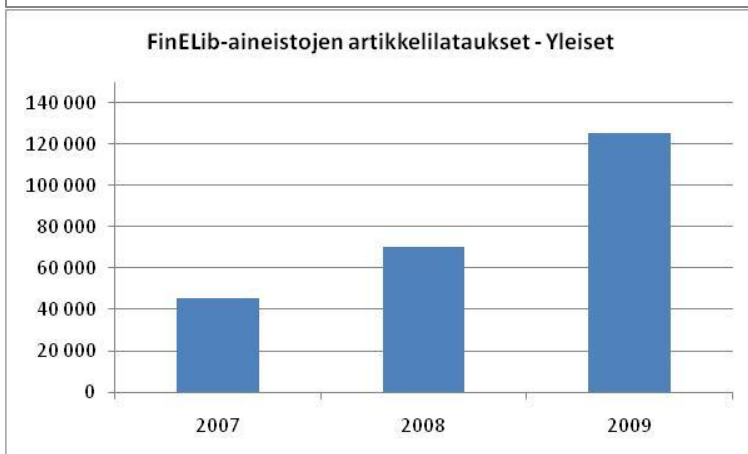
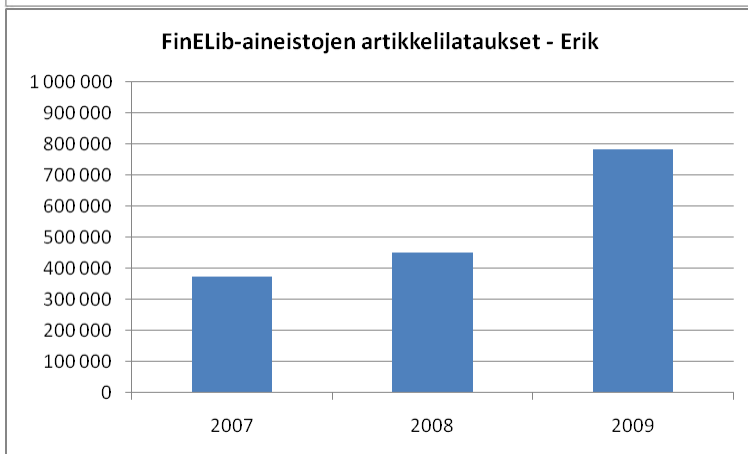

Kuvio 1: FinELib-aineistojen artikkelilataukset 2007–2009

Artikkelilatauksista (kaikki kokotekstiaineistot) raportointikaudella (1.10.08–30.9.09) 82% oli yo-sektorilla, 12% amk-sektorilla, erikoiskirjastoissa 5% ja yleisissä kirjastoissa 1%. Yo-sektorin suhteellinen osuus artikkelilatauksista on aikasarjassa alentunut 89%:sta nykyiseen 82%:iin erityisesti amk-sektorin latausten voimakkaan kasvun vuoksi. Yleisissä kirjastoissa latausten suhteellinen osuus on koko aikasarjan ajan pysytellyt n. yhdessä prosentissa, mutta silti latausten määrä on sielläkin kasvanut lähes kolminkertaiseksi.

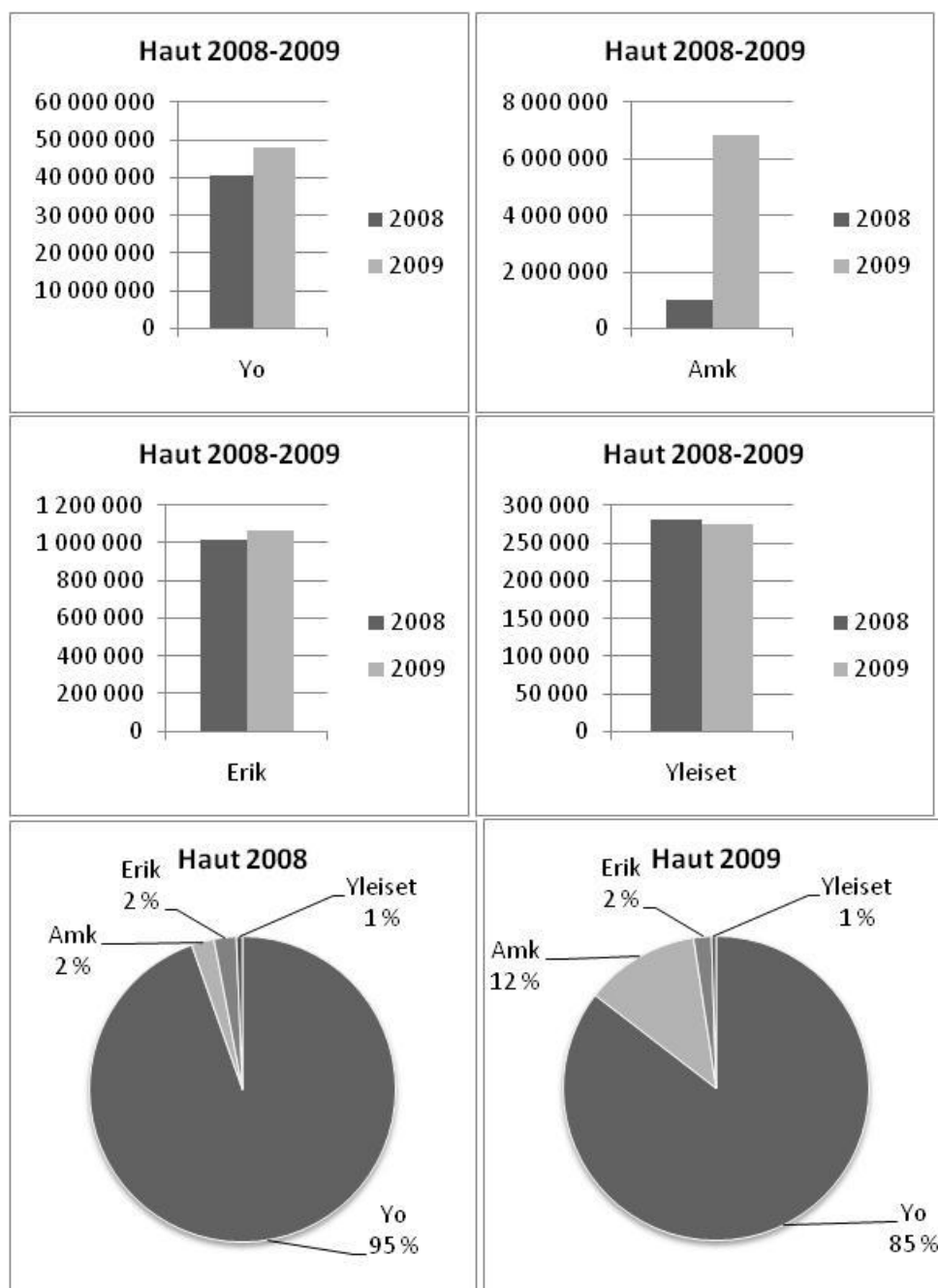
Kuvio 2: Sektoreiden osuus FinELib-aineistojen artikkelilatauksista 2007–2009

Kuvio 3: FinELib-aineistojen artikkelilataukset sektoreittain 2007–2009

FinELib-aineistojen käyttö (haut) / Tiedonhakujen määrä

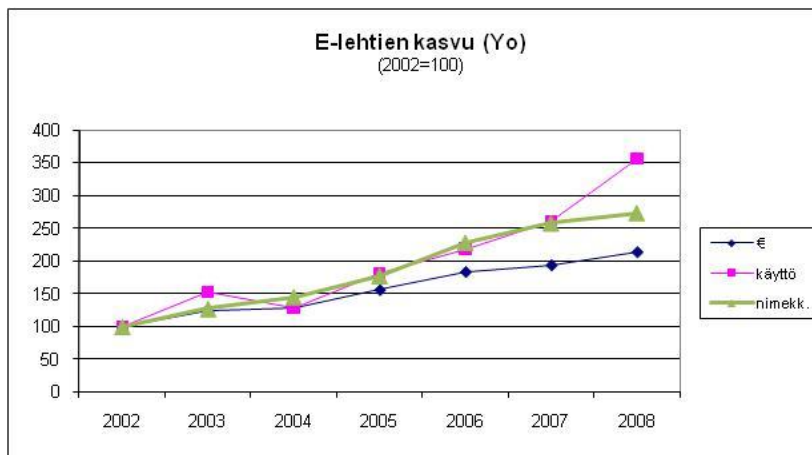
Muiden FinELib-aineistojen kuin kokotekstiaineistojen hakutilastoja on mahdollista saada vuodesta 2008 lukien. Näiden aineistojen hakumäärä kasvoi vuonna 2009 huomattavasti: hakuja tehtiin yhteensä 56,4 miljoonaa, mikä on 30,9 % enemmän kuin vuonna 2008. Kasvu selittyi lähinnä ammattikorkeakoulujen liittymisellä MOT-konsortioon vuoden 2009 alusta. Tämä lähes seitsenkertaisti amk-sektorin hakumäärän (ammattikorkeakouluissa tehtiin yksin MOT-sanastoihin vuoden 2009 aikana yhteensä n. 5,3 milj. hakuja, kun amk-sektorin koko hakumäärä vuonna 2008 oli n. 1 milj.). Seuraavaksi voimakkain kasvu oli yliopistokirjastoissa (18,2 %), mutta yleisissä kirjastoissa tapahtui kahden prosentin lasku. Erikoiskirjastosektorilla kasvu edellisestä vuodesta oli 5,6 %.

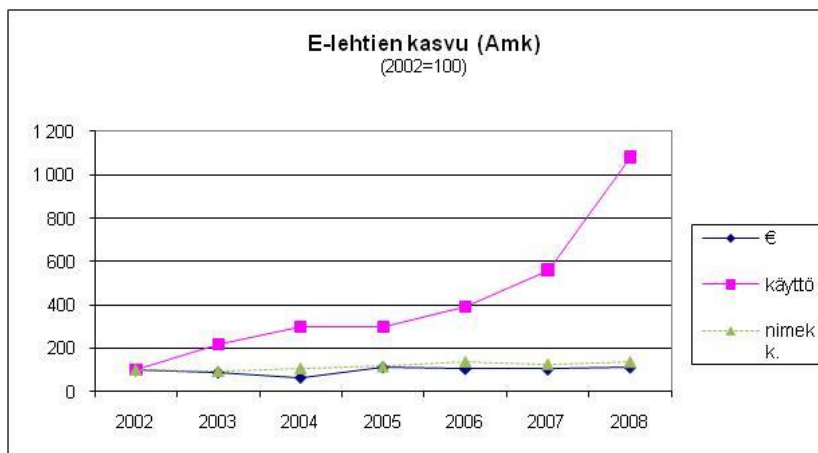
Kuvio 4: FinELib-aineistojen haut 2008–2009

E-lehtien käytön, kustannusten ja nimekemäärän kehitys

Tarkasteltaessa kaikkien e-lehtien (=sekä FinELib- että muut e-lehdet) käyttöä, kustannuksia ja nimekemääriä Tieteellisten kirjastojen yhteistilaston (KIT) aikasarjana 2002–2008 havaitaan sekä yo- että amk-sektorilla nimekemäärän ja käytön kasvaneen voimakkaammin suhteessa kustannuksiin: asettamalla vuoden 2002 indeksiluvuksi 100 voidaan yo-sektorilla todeta käytön 3,5-kertaistuneen samalla kun nimekemäärä on 2,7-kertaistunut ja kustannukset ovat kasvaneet 2,1-kertaisiksi. Vastaavasti amk-sektorilla käyttö on kymmenkertaistunut, nimekemäärä kasvanut 1,4-kertaiseksi ja kustannukset ovat kasvaneet vain 1,1-kertaisiksi.

Kuvio 5: E-lehtien kasvu yliopistoissa 2002-2008

Kuvio 6: E-lehtien kasvu ammattikorkeakouluissa 2002–2008

E-kirjojen tilastot

E-kirjoja on lisensoitu kaikkiaan n. 307 000 kappaletta. E-kirjoista on kuitenkin solmittu sopimuksia vain kahdeksan eli yksittäisten sopimusten sisältämien e-kirjojen määrät ovat suuria. Käyttötilastoja on saatu vuodesta 2005 lähtien, jolloin artikkelilatausten määrä oli 48 000. Latauksiin sisältyi tuolloin Ebraryn, Ellibswebin ja Springerin Lecture Notes in Computer Science (LNCS)-aineistojen käyttöluvut. Heti seuraavana vuonna artikkelilatausten määrä kolminkertaistui kun käyttäjät löysivät Ebrary-

aineiston ja Knovel- ja Eighteenth Century Collections Online (ECCO)-aineistoista saatiin ensimmäistä kertaa käyttöluvut. Vuosien 2007 ja 2008 aikana artikkelilatausten määrä kasvoi tasaisesti n. 55-60 % vuositta. Vuoden 2008 lopussa artikkelilatauksia oli kaikkiaan 324 000, jolloin saatiin Safari Technical Books-aineistosta käyttötilastot ensi kertaa.

Vuoden 2009 alusta lähtien Ebraryn tilastointi on ollut Counter-tilastointisuosituksen kanssa yhteensopiva. Tästä johtuen artikkelilatausten määrä moninkertaistui. Vielä vuonna 2008 Ebraryn tilaajat latsivat kokotekstejä 205 000 kertaa, mutta v. 2009 latauksia oli jo 3,8 miljoonaa. EEBO Ecco-, Knovel-, LNCS- ja Safari-aineistojen käyttö puolestaan on ollut melko vähäistä. Vuositasolla käyttö on liikkunut 15 000-65 000 latauksessa. Ebraryn käyttöluvut ovat olleet jatkuvasti suuremmat kuin muiden e-kirjojen käyttö yhteensä ja suuntaus on korostunut entisestään vuoden 2009 aikana. Ebrary on esimerkki siitä, miten yhden aineiston vaikutus voi tuntua koko aineistotyypin käyttötilastoinnissa.

4.4 Keskitetyn hankinnan kustannushyödyt

Osana lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hanketta toteutettiin kevään 2009 aikana yhteistyössä Helsingin kauppakorkeakoulun kanssa projekti, jonka tavoitteena oli selvittää FinELibin keskitetyn e-aineistonhankinnan kustannustehokkuus verrattuna hajautettuun hankintaan (asiakaskirjastot hankkivat aineistot itse).⁶ Projektissa vertailtiin ja analysoitiin keskitetyn ja hajautetun e-aineistohankinnan malleja kolmella osa-alueella: aineistojen hankintahinnat, hankintaprosessin työkustannukset ja e-aineistohankintaan liittyvät immateriaaliset eli aineettomat tekijät. Keskitetyn mallin osalta selvitettiin FinELib-konsortion toimintaa ja kustannuksia. Hajautetun mallin analysoinnissa käytettiin kahta case-organisaatiota, Oulun yliopistoa ja Haaga-Helia ammattikorkeakoulua.

Aineistojen hankintahintojen osalta hajautetun hankinnan todettiin olevan jopa 75 % kalliimpaa kuin keskitetyn hankinnan. Lopputulosta analysoitaessa on kuitenkin huomioitava tutkimukseen sisältyvät rajoitteet (kaikki FinELib-aineistot eivät olleet mukana vertailussa, hajautetun mallin hinnoista ei käyty lainkaan neuvotteluja, analyysissa käytettiin paljon laskennallisia menetelmiä).

Hankintaprosessin työkustannusten osalta asiakaskirjaston työkustannus hajautetussa hankinnassa on raportin mukaan 10 % suurempi kuin keskitetyssä mallissa. On kuitenkin huomioitava, että keskitetyssä mallissa on laskettava sekä asiakaskirjaston että FinELib-palveluyksikön työkustannukset yhteen, jolloin tämän mallin kokonaistyökustannukset nousevat suuremmiksi. Työkustannusten analysoinnissa rajoitteena olivat niiden arviointi sekä otoksen pienuus.

E-aineistohankintaan liittyvien immateriaalisten tekijöiden osalta todettiin, että keskitetyn hankinnan malliin sisältyy useita aineettomia tekijöitä ja ominaisuuksia ja niistä aiheutuvia vaikutuksia. Tärkeimpinä immateriaalisina tekijöinä raportissa nähtiin aineistojen yhteysongelmien hoitaminen palveluyksikön toimesta, aineistojen hallinta Halti-tietokannassa, palveluyksikön hoitamat sopimus- ja hintaneuvottelut sekä tarjoukset ja palveluyksikön hankintaosaaminen ja

⁶ <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/tr26.pdf?lang=fi> Liite 4

asiantuntemus. Näiden tekijöiden tärkeimpinä vaikutuksina pidettiin puolestaan kustannus- ja työaikasäästöjä sekä saavutettuja sopimus- ja käyttöehtoja.

Kahden esimerkin valossa näyttää siltä, että keskitettyyn e-aineistohankintaan liittyy tekijöitä, jotka tukevat käsitystä keskitetyn hankinnan kustannustehokkuudesta. Keskitettyyn hankintaan sisältyy lisäksi useita tärkeitä tekijöitä ja niiden vaikutuksia, joiden rahallista arvoa ei voida tarkasti määrittää. Kustannustehokkuuden selvittämiseksi tarvitaan kuitenkin laajempi otanta. Selvitystä harkittiin jatkettavaksi mm. ottamalla tarkasteluun useampia organisaatioita, mutta konsortio totesi, että jatkoselvityksen tekeminen ei ollut tarkoituksenmukaista.

Taulukko 4: Kustannushyödyt

Arviointikriteeri/ Mittari	Tavoitetaso 2010-2015	Tavoitetaso 2009	Toimenpiteet	Toteuma	Vastuu
Käyttökerran hinta (ladatut artikkelit)	Laskeva trendi	Laskeva trendi (artikkelihinta < 3 €)	Aineistoneuvottelut Asiakaskoulutusten kehittäminen Tiedotus	Artikkelihinta 2,3 €	PY KSTOT
FinELibin kautta hankitun aineiston osuus e-aineistohankinnasta (KITT)	Osuus kasvaa muilla kuin yo-sektorilla	60-65% amk , 80-85 % yo Uudet aineistot valittu niin, että konsortion jäsenet tilaavat	Perusaineistot tulosneuvotteluissa Ohjeistus asiantuntijaryhmille: Aineistoesitykset sellaisia joihin riittävä määrä tilaajia ja esitettävät aineistot ovat lisensiointiperiaatteiden mukaisia	Oli 4 aineistoesitystä ei toteutunut koska alle 4 tilaajaa	PY KSTOT
Kustannusvaikutus kirjastoissa ja tutkijan työssä	Tutkimuksella osoitettu toiminnan kustannusvaikuttavuus kirjastoissa ja tutkimusprosesseissa	Hankinnan kustannustehokkuutta selvitetty (2010 kysely: Kirjastojen työajan käytön muutos, tutkijan työajan vapautuminen)	FinELibin hankinnan kustannustehokkuuden mittaamista mallintava selvitys (HSE) valmistunut, loppuraportti 5/2009 Kilpailutuksella saatujen hyötyjen arviointi: säästöt (prosessi, hinta, ehdot) - osaaminen	Valmis Yhdessä aineistossa suoraa hintaetua vrt. edellisen vuoden hinnat, muita sopimus- ja käyttöehtoja, joita vaikea saada suorissa neuvotteluissa	KSTOT PY

5 Toimiva palveluyksikkö, kohdennettu viestintä

5.1 Kansainvälinen yhteistyö

Palveluyksikkö osallistui vuonna 2009 kansainvälisiin ICOLC- (International Coalition of Library Consortia) ja UKSG-seminaareihin (UK Serials Group) sekä pohjoismaisten konsortioiden yhteiskokoukseen. Kansainvälisissä yhteyksissä ajankohtaisia keskusteluaiheita olivat mm. taantuman vaikutukset kustannustoimialaan ja kirjastotoimintoihin, kirjastojen halu ja mahdollisuudet jatkaa edelleen isojen pakettien tilauksia (ns. big dealeja), e-kirjojen hinnoittelumallit ja e-kirjatarjonnan hidaskasvu sekä e-kurssikirjoihin liittävä voimakas kysyntä. The Joint Information Systems Committee (JISC) edustaja kutsuttiin FinELib-päivään kertomaan konsortiolle Englannin ja Skotlannin kansallisia lisensejä edistävästä hankkeesta sekä JISCin e-kirjahankkeista. Kansainvälisen edustajan osallistuminen FinELib-päivään sai paljon positiivista palautetta.

Aineistoneuvotteluissa hyödynnettiin jälleen pohjoismaista yhteistyötä Nature-aineistopakettien osalta. Sopimuksessa ovat mukana Suomen, Ruotsin, Tanskan ja Norjan konsortiot. Neuvotteluissa Ruotsilla oli päävastuu hintaneuvotteluista ja Suomella sopimusneuvotteluista.

5.2 Työprosessien tehostaminen

Palveluyksikkö on Halti-tietokantaa kehittämällä pystynyt vähentämään manuaalista työtä. Kirjastot tallentavat IP-osoitteet suoraan Halti-tietokantaan, josta ne automaattisesti lähtevät kustantajille ja Nelli-portaaliin. Postituslistojen ylläpitotyö on vähentynyt, koska osa viestinnästä toteutetaan Haltin asiakastietojen avulla. Haltin raportteja on myös parannettu ja raporttien kautta on mahdollista saada entistä parempia yhteenvetoja aineistoista ja tilauksista. Asiakaskirjastojen talousraportit valmistuvat vuonna 2010.

Aineistojen käyttöehtojen päivityksessä on tehty parannuksia niin, että vuonna 2010 palveluyksikön ei enää tarvitse syöttää samoja sopimustietojen tietoja moneen paikkaan vaan tieto siirtyy Halti-tietokannasta kirjastojen ja Nelli-portaalin käyttöön FinELibin verkkosivuille.

5.3 Asiakaskoulutukset

FinELibin aineistokoulutuksia on vuonna 2009 kehitetty Kansalliskirjaston Kirjastoverkkopalvelujen koulutusten koordinoitiryhmässä. Ryhmän tehtävänä oli laatia esitys siitä, miten kirjastoille suunnattujen koulutusten organisointia ja käytäntöjä voidaan yhtenäistää sekä laatia koulutusten järjestämisen toimintaohje. Koulutusten koordinoitiryhmän esityksessä koulutusten organisoinnin keskittäminen ja selkeä työnjako varmistavat yhtenäisen ja hyväksi havaitun käytännön kaikissa järjestettävissä tilaisuuksissa. Näin vältetään myös päällekkäiset samalle kohderyhmälle suunnatut

tilaisuudet. Ryhmä laati koulutusten järjestämisen toimintaohjeen, jossa on yhteisesti sovittuja käytäntöjä ja menettelytapoja, sekä yhteiset ilmoittautumis- ja palautelomakkeet.

Verkkosivuilla Kirjastoalan etusivulla otettiin käyttöön tapahtumakalenteri, jossa ilmoitetaan kirjastoverkkopalvelujen kirjastoille suuntaamat koulutukset ja tapahtumat. Tämä yhteinen tiedotuskanava ja yhden verkko-osoitteen alta löytyvä tieto selkeyttää koulutuksista ja tapahtumista tiedottamista ja helpottaa tiedon löytymistä myös asiakkaan näkökulmasta. Verkkosivuilla julkaistaan myös esitykset pidetyistä koulutuksista ja seminaareista.

Koulutusprosessin toimivuuden ja onnistumisen mittaamiseksi osallistujilta kerätään palaute kaikista koulutustilaisuuksista. Saatu palaute käsitellään koulutuksen järjestäjien kesken. Asiakkaille lähetetään tieto mahdollisista toimenpiteistä palautteen johdosta. Ulkopuoliset kouluttajat saavat yhteenvedon palautteesta tarpeen mukaan. Saatua palautetta ja mahdollisia toimenpiteitä voidaan käsitellä esim. kirjastoverkkopalvelujen uutiskirjeessä.

FinELibin aineistokoulutuksia on järjestetty vuonna 2009 seuraavista aineistoista: EBSCO, Integrum, Medic, Rakennustieto, Wilson Art, RefWorks ja OECD. Nelli-portaalin osalta on järjestetty neljä koulutusta MetaLibistä, SFX:stä. (Liite 2: Koulutukset)

5.4 Viestintä

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelujen vuoden 2008 kyselyssä asiakkaat toivoivat palveluyksiköltä ajantasaisempaa ja tehokkaampaa tiedotusta. FinELibin verkkosivujen tietojen ajantasaisuuteen on kevään aikana kiinnitetty huomiota. Käyttöehtosivuille on päivitetty englanninkieliset käyttöehdot. Sähköpostilistojen ylläpito on siirretty Halti-tietokantaan, jossa asiakkaat voivat itse ylläpitää yhteystietonsa ajan tasalla. Näin varmistetaan postituslistojen ajantasaisuus. Viestit on myös aiempaa helpompi kohdentaa tietyissä rooleissa oleville henkilöille.

Taulukko 5: Toimiva palveluyksikkö / kohdennettu viestintä

Arviointikriteeri/ Mittari	Tavoitetaso 2010-2015	Tavoitetaso 2009	Toimenpiteet	Toteuma	Vastuu
Asiakastyytyväisyys	Laadunvarmistus osa palvelu-prosesseja ja varmistaa asiakastyytyvää	<p>Laadunvarmistus</p> <p>Asiakas saa palveluosoitteen kyselyihin palautteen kohtuullisessa ajassa</p> <p>Prosessien/projektien hallinta</p> <p>Haltin raportit, määrärahan seuranta, tilastojen ja IP-osoitteiden hallinta helpottaa työskentelyä kirjastoissa ja palveluyksikössä</p> <p>Tilastot (kaikista aineistoista tilastot kahden vuoden kuluttua sopimuksen solmimisesta)?</p> <p>Tilastojen syötön automatisointi osassa aineistoja</p> <p>Hyödynnetään uusien työntekijöiden näkemykset ja varmistetaan että tieto/osaaminen siirtyy tiimissä vaikka henkilöstöä vaihtuu (2 virkavapautta, 2 uutta työntekijää)</p> <p>Videoneuvottelukokousten kehittäminen</p>	<p>Yhtenäinen ajantasainen ohjeistus suunnittelijoille, pienryhmät asioiden valmistelussa</p> <p>FinELib- ja Nelli-palveluosoitteiden hyödyntäminen</p> <p>Sharepointin ominaisuuksien hyödyntäminen</p> <p>Haltin kehittäminen (ks. kirjastojen palvelutarpeet)</p> <p>Tilastojen tärkeys keskusteluun kustantajien kanssa</p> <p>Tilastot automaattisesti Haltiin SUSHI-yhteensopivien aineistojen osalta</p> <p>(KVP-tiedotus, FinELibin kyselytunnit?)</p>	<p>Toteutunut. Jatkuva kehittäminen.</p> <p>Nelli-palveluosoite pääasiallinen palaute- ja palvelupyynnö-kanavana</p> <p>Kirjastot käyttävät FinELib-palveluosoitetta päivittäin</p> <p>Ei toteutunut</p> <p>Raporttiosiota uudistettu talousraporttien osalta ja Haltin rakennetta on muutettu vastaamaan korkeakoulukirjastojen keskitetyn aineistomäärärahan muutoksia. Asiakasorganisaatioiden IP-osoitteiden hallinnointia on tehostettu.</p> <p>On keskusteltu</p> <p>Testausta aloitettu yhden kustantajan kanssa</p> <p>Loppukeskustelut.</p> <p>KVP-asiantuntijaseminaarit</p> <p>Toteutettu Turun pilotissa ja Halti-projektissa</p>	PY, KSTOT

	FinELib-konsortio kansainvälinen edelläkävijä toimialallaan	Määritellään palveluyksikön ydintehtävät Asiantuntemuksen kehittäminen: kv. seminaarit, kehittäjäyhteistyö (Nelli)	RAKE-hanke Kansalliskirjaston kansainvälinen arviointi 2010 Henkilöstökoulutus: kv (PY)	Siirtyy 2011-2012 kun piloteista tieto Toteutuu v. 2010	PY KSTOT
Päätäjille ja sidosryhmille suunnattu viestintä ja sen onnistuminen	Toimiva viestintä vaikuttaa siihen, että keskitettyä rahoitusta saadaan kaikille sektoreille	Rahoittajilla, jäsenorganisaatioiden johdolla ja muilla keskeisillä sidosryhmillä on tieto toimintaympäristön muutosten vaikutuksista aineistohankintaan.	Vaikuttavuuden osoittaminen (tulosisindikaattorit, avainluvut, impact factor)?	Datan tuottaminen (kitt/vaik. arv.ryhmä)	PY OR KSTOT
Tutkijoille, opettajille, opiskelijoille suunnatun viestinnän onnistuminen	Aineistojen käyttö on kasvanut kaikilla sektoreilla	Tiedotus kirjastoille niin että kirjastot voivat hyödyntää palveluyksikön tuottamaa tietoa asiakasviestinnässään.	Jaetaan tietoa parhaista käytänteistä / KVP-koulutusryhmä? Käyttöehdot: Halti-wiki-Nelli-kstojen www-sivut (Aineistojen käyttöehdot ja koosteet niistä Haltista Wikiin)	Toteutunut	KSTOT PY
Kirjastoille suunnatun viestinnän onnistuminen	Kaikkien kirjastosektorien henkilökunta tuntee palvelut hyvin ja ohjaa asiakkaita aineistojen käyttöön	Tieto FinELibistä ja sen kautta lisensoiduista aineistoista löytyy helposti verkosta (mm. toimintaympäristö) Viestintä yleisten kirjastojen asiakkaille kirjastojen kautta (koko prosessi)	Kohdennettu viestintä: Haltin yhteyshenkilöiden roolit Asiakaskyselyn toimenpiteet	Kohdennettu viestintä toteutuu asiakkaiden työtehtävien mukaan Ei tehty	PY, KSTOT Maa- kunta- kirjastot

6 Kokeilut ja pilotit, digitaalisten palvelujen osaaminen kirjastoissa

6.1 Kansallinen digitaalinen kirjasto, KDK

Kansallinen digitaalinen kirjasto on osa kansallista sähköisten palvelujen ja infrastruktuurien kehittämistä. Kansallinen digitaalinen kirjasto-hankkeen tavoitteena on kirjastojen, arkistojen ja museoiden sähköisten aineistojen saatavuuden ja käytettävyyden parantaminen sekä aineiston pitkäaikaissäilytysratkaisun kehittäminen. Hanke on jaettu kahteen osaan: kansallisen asiakasliittymän kehittämiseen ja käyttöönnottoon sekä pitkäaikaissäilytysratkaisun suunnittelemiseen. Kansalliskirjasto on vastuussa asiakasliittymän kehittämisestä hankekaudella 2008 - 2011. Kansallinen hanke on yksi Arjen tietoyhteiskunta -toimintaohjelmassa määritellyistä

julkishallinnon hankkeista, jotka toteuttavat valtioneuvoston periaatepäätöstä kansallisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteista 2007–2011. Hanketta on esitetty valtiovarainministeriön SADe-ohjelmaan (Sähköisen asioinnin ja demokratian vauhdittamisohjelma).

Keskeinen tavoite vuonna 2009 on ollut yhteisen tahtotilan muodostaminen asiakasliittymän toiminnallisuuden ja siitä saatavan lisäarvon määrittelemiseksi kirjastojen, arkistojen ja museoiden verkostossa. Tahtotilan rakentamisessa on käytetty monimuotoisia keinoja, kuten sektoreiden yhteiset workshopit ja tilaisuudet, sektorikohtaiset tiedotus- ja keskustelutilaisuudet, keskeisten asiantuntijoiden jalkautumiset kentälle, vuorovaikutteisten työkalujen hyödyntäminen sekä asiakasliittymän toiminnallisuuden suunnittelu sektoreiden yhteistyönä. Asiakasliittymäohjelmiston hankinta on käynnistynyt kilpailullisella neuvottelumenettelyllä syyskuussa ja hankintaneuvottelut käynnistyvät keväällä 2010.

Valtiontason arkkitehtuurit -hanke (VALTASA) liittyy kansallinen digitaalinen kirjasto hankkeeseen. Kirjaston tavoitteena on edistää VALTASAn kautta KDK:n kokonaisarkkitehtuurissa määriteltyjä kehittämisalueita (kansallinen ontologia- ja auktoriteettitietokantaratkaisu sekä kansallisen URN-resoluutiopalvelu).

6.2 Nelli

Nellin käyttö kasvoi noin 6 % raportointivuoden aikana. Käytön kasvu on ollut tasaista usean vuoden ajan. Nelli-palvelua on kehitetty mm. koekäyttämällä SFX-linkitystilastoihin perustuvaa bX-suosituspalvelua, joka on tutkijaverkoston yhteisöllinen palvelu. Se suosittelee muiden käyttäjien suosimia artikkeleita ja muita webresursseja. Suosituspalvelun voi olettaa palvelevan erityisesti opiskelijoita tai tutkijoita, jotka etsivät tietoa itselleen aiemmin vieraista aiheista. Nellin käyttöliittymään on tehty navigointia helpottavia uudistuksia. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen osana Itä-Suomen yliopistolle ja Tampereen ammattikorkeakoululle hankittiin uudet MetaLib- instanssit ja myös Aalto-yliopiston Nellien yhdistymiseen on valmistauduttu. Nellin käyttäjäorganisaatiolla on ollut mahdollisuus ottaa Nellin ja verkko-oppimisympäristön integrointi käyttöönsä. Tällä hetkellä organisaatiokäyttäjiä on 14.

Nelli-työssä saatua kokemusta asiakaslähtöisen palvelun kehittämisessä on hyödynnetty KDK-hankkeessa. Nellin kokeneet työntekijät ovat osallistuneet asiakasliittymän hankinnan valmisteluun ja Nelli-palveluun on rekrytoitu uutta työvoimaa korvaamaan KDK-hankkeeseen kohdennettua työpanosta. Rekrytoinnit ovat onnistuneet erinomaisesti.

Kansalliskirjasto vastasi yli neljänsadan osallistujan kansainvälisen IGeLU-konferenssin (International Group of Ex Libris Users) järjestelyistä syyskuussa. Nellin henkilökunta osallistui suurella panoksella konferenssiin järjestelyihin ja sisällön suunnitteluun. Konferenssi tarjosi mahdollisuuden koota kirjastosektorit yhdessä pohtimaan tulevaisuuden teknisiä ratkaisuja.

Taulukko 6: Kokeilut ja pilotit, digitaalisten palvelujen osaaminen kirjastoissa

Arviointikriteeri/ Mittari	Tavoitetaso 2010-2015	Tavoitetaso 2009	Toimenpiteet	Toteuma	Vastuu
Kokeilujen määrä	Yhteistyö IT-kehittäjien, kirjastojen ja PY:n välillä innovatiivista ja tuottaa uusia palveluita	Asiakasliittymän ohjelmisto ja pilottiorganisaatio valittu RAKE-hankkeen pilotit valittu (mm. autentikointi) SUSHI-hanke: Haltiin automaattisesti SUSHI-yhteensopivien aineistojen tilastot	KDK-asiakasliittymän pilotointi 2009/2010 Vetuman tai yl. kirjastojen tunnistautumismenetelmän pilotointi? Suunnitelma ja resurssointi piloteista Haltin projektisuunnitelmassa	Pilotointi 2010 Siirtyy 2011 KDK-pilotoinnin hankesuunnitelma ja resurssointi tehty Valittu + 1 aloitettu. Siirtynyt vuodelle 2010	KSTOT PY
Kokeiluista seuranneet toiminnan muutokset (käytön määrän lisääntyminen)	Tiedonhakuportaali integroitu instituutioiden portaaleihin ja erilaisiin työskentely-ympäristöihin Tutkimusaineistoja käytettävissä e-hakuportaalin kautta Kaikki kirj.palvelut yhdestä paikasta		Muistiorganisaatioiden yhteisen asiakaskäyttöliittymän selvitystyö (järjestelmäarkkitehtuuri) Autentikointi ja etäkäyttöpilott - laajennus	Hanke edennyt asiakasliittymän järjestelmän hankintavaiheeseen	PY, KSTOT
Osaamistarvekartoitukset	Digitaalisten palvelujen osaaaja kaikissa konsortion jäsenorganisaatioissa	Osaamistarvekartoitusten aloittaminen Osaamisen tunnistaminen Aineistojen käyttäjät osaavat hyödyntää aineistoja Kirjastoverkkopalvelujen koulutukset löytyvät yhdestä paikasta	Osaamistarvekartoitusten laatiminen (RAKE) Palveluyksikkö tiedottaa kustantajien verkkokoulutuksista ja kustantajien koulutusaineistoista KVP-koulutusten koordinointi	Ei tehty. Tehty. Jatkuvaa toimintaa.	KSTOT PY
Uusien innovatiivisten palvelujen käyttöönotto	Digitaalisen kirjaston palvelut vuorovaikutteisia ja käyttäjiä opastavia	Käytön esteiden poistaminen, käytön helppous	Esteettömyys aineistojen käytössä otetaan huomioon sopimusneuvotteluissa	Asiakasliittymän toiminnallisina ja teknisinä vaatimusmäärittelyinä	KSTOT PY
Laadunarviointi ja kansainväliset vertailut	Kansainvälisesti tunnustettu asema	E-aineistot näkyvät yliopistojen ja korkeakoulujen laadunvarmennusjärjestelmässä ?	Hyvien käytänteiden jakaminen Osallistuminen arviointiryhmiin ?	Nelli-käytänteitä jaettu IGeLU-seminaarissa ja kansainvälisissä MetaLib ja SFX työryhmissä	KSTOT

7 Resurssit: talous, henkilöstö

7.1 Talous

Yliopistojen aineistomäärärahan jaossa otettiin vuoden 2009 alusta lukien käyttöön uusi malli, jonka soveltamisesta saatiin vuoden aikana myönteisiä kokemuksia. Uudessa mallissa yliopistot ilmoittavat palveluyksikölle mihin aineistoihin haluavat määrärahan kohdentuvan. Sama koskee myös avoimen yliopiston määrärahojen jakoa. Ammattikorkeakoulujen aineistomäärärahan jakoperiaatteisiin ei ole tehty muutoksia.

Aineistomäärärahan jako toteutettiin yliopistojen palveluyksikölle ilmoittamien aineistojen mukaisesti. Käytetty työmäärä väheni palveluyksikössä edelliseen vuoteen verrattuna, koska mukana ei ollut kesken vuotta yhdistyviä organisaatioita. Vuonna 2008 yhdistyvien organisaatioiden tilaamia ulkomaisia aineistoja ei voitu laskuttaa ennen kuin niiden loppuvuotta koskevien maksuosuuksien laskut aineistoista oli saatu palveluyksikköön. Tästä johtuen kaikkien kyseisiä aineistoa tilanneiden organisaatioiden laskutus viivästyi.

Yliopistojen aineistoihin kohdistama aineistomääräraha pyrittiin jakamaan tasan ilmoitettujen aineistojen kesken. Valuuttakurssivaihtelujen vuoksi aineistomäärärahan jakaminen tarkasti aineistojen kesken ei ole mahdollista.

Arvonlisäverolainsäädännön muutoksen vuoksi palveluyksikössä valmistauduttiin laskutuksen ja tietojärjestelmien osalta uuteen käytäntöön. Apuna käytettiin yksikön ulkopuolista asiantuntemusta. Koulutusta ja tiedotusta muutoksista järjestettiin konsortion jäsenille.

Vuonna 2009 FinELibillä oli käytössään opetusministeriön myöntämää toimintamenomäärärahaa 4,0 M€ yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastojen aineistohankintaan ja Nelli-portaalin palvelujen tuottamiseen. Määrärahasta käytettiin 2,6 M€ yliopistokirjastojen ja 0,5 M€ ammattikorkeakoulujen e-aineistojen lisenssien maksuun, loppu määräraha kohdistui palvelujen tuottamisesta aiheutuviin henkilöstömenoihin, atk-ohjelmien kehittämiseen ja ylläpitoon sekä vähässä määrin muihin menoihin.

Yleisten kirjastojen palvelujen tuottamiseen opetusministeriö myönsi veikkausvoittovaroista Kansalliskirjaston käyttöön 0,8 M€, josta 0,3 M€ käytettiin aineistohankinnan ja Nelli-portaalin palvelujen tuottamiseen. Yleiset kirjastot maksavat kaiken hankitun e-aineiston omalla rahoituksellaan samoin kuin erikoiskirjastot, jotka maksavat itse myös heille tuotetut palvelut maksullisena palvelutoimintana.

Taulukko 7: FinELibin voimavarat ja menot vuonna 2009

Voimavaralaji 2009	Määrärahat ja tuotot	Menot	Käyttämättä	Käyttämättä %
Toimintamenomäärärahat	4 022 000	3 931 572	90 428	2,2 %
Maksullinen palvelutoiminta	87 225	82 549	4 676	5,4 %
Täydentävä rahoitus	329 000	332 352	-3 352	-1,0 %
Voimavarat yhteensä	4 438 225	4 346 473	91 752	2,1 %
E-aineistojen omarahoitus		13 706 376		

Kansallisen elektronisen kirjaston, FinELibin ja Nelli-portaalin toimintaan oli kokonaisuudessaan kansalliskirjaston osalta budjetoitu 4,4 M€. Suunnitelmat toteutuivat 98 prosenttisesti. FinELibin kautta hankittuihin aineistoihin käytettiin yhteensä 16,8 miljoonaa euroa, josta edellä mainitusti 3,1 M€ maksettiin ministeriön myöntämällä keskitetyllä aineistohankintamäärärahalla ja loppu 13,7 M€ kirjastojen omalla rahoituksella. Aineistohankinnan suurimman menoerän muodosti edellä mainitut e-aineistolisenssien hankinnat 3,1 M€, mikä on yhtä paljon kuin edellisenä vuonna. Henkilöstömenot olivat 0,5 M€, mikä merkitsi nousua 19 % edelliseen vuoteen verrattuna. Vuonna 2009 uutena kustannuksena olivat FinELibin toimintaan kohdistetut tilakustannukset.

Nelli-portaalin toiminnan suurimmat yksittäiset kuluerät ovat henkilöstömenot 0,3 M€, mikä on 6 % vähemmän kuin edellisenä vuonna sekä atk ja ohjelmistojen ylläpitokustannukset 0,2 M€, jossa on nousua edelliseen vuoteen 16 %.

Taulukko 8: FinELibin kokonaismenot 2008–2009

2008	Aineiston hankinta	Nelli	Asiakkaiden e-aineistojen omarahoitus	Yhteensä 2008	%-osuus kokonaisliikevaihdosta	Ero v. 2008-2007	Ero v. 2008-2007 (%)
E-aineistot	3 147 392	0	12 378 897	15 526 289	94,1 %	440 969	2,9 %
Henkilöstö sivukuluineen	379 636	307 694	0	687 330	4,2 %	68 656	11,1 %
ATK-ohjelmistot ja ylläpito	26 770	186 732	0	213 502	1,3 %	-78 119	-26,8 %
Muut kulut (mm. koulutus, matkustus, yk:t)	32 631	34 541	0	67 172	0,4 %	-70 836	-51,3 %
Yhteensä 2008	3 586 429	528 967	12 378 897	16 494 293	100,0 %	360 670	2,2 %
2009	Aineiston hankinta	Nelli	Asiakkaiden e-aineistojen omarahoitus	Yhteensä 2009	%-osuus kokonaisliikevaihdosta	Ero v. 2009-2008	Ero v. 2009-2008 (%)
E-aineistot	3 139 810	0	13 706 376	16 846 186	93,3 %	1 319 897	8,5 %
Henkilöstö sivukuluineen	452 898	289 345		742 243	4,1 %	54 913	8,0 %
ATK-ohjelmistot ja ylläpito	61 671	216 224		277 895	1,5 %	64 393	30,2 %
Muut kulut (mm. koulutus, matkustus, yk:t)	158 449	28 076		186 525	1,0 %	119 353	177,7 %
Yhteensä 2009	3 812 828	533 645	13 706 376	18 052 849	100,0 %	1 558 556	9,4 %

Kirjastosektoreittain tarkasteltuna aineistohankinnan ja Nelli-portaalin menoista, ilman e-aineiston lisenssikuluja, suurin osuus kohdistuu yliopistosektorien palvelujen tuottamiseen 0,5 M€. Yleisten kirjastojen osalta menoja kertyi yhteensä 0,3 M€ ja ammattikorkeakoulujen osalta menot olivat näiden palvelujen kohdalta 0,2 M€. Erikoiskirjastojen aineiston hankinnan palveluihin käytettiin 0,08 M€.

Taulukko 9: FinELibin kokonaismenot kirjastosektoreittain 2008–2009 ilman e-aineistohankintamenoja.

2008	Yliopistot	Amk	Yleiset kirjastot	Erikois-kirjastot	Yhteensä 2008	%-osuus kokonais-kuluista		
Henkilöstö sivukuluineen	264 812	164 370	195 885	62 263	687 330	71,0 %		
ATK-ohjelmistot ja ylläpito	108 099	48 179	57 224	0	213 502	22,1 %		
Muut kulut (mm. koulutus, matkustus, yk:t)	7 032	4 308	42 046	13 786	67 172	6,9 %		
Yhteensä 2008	379 943	216 857	295 155	76 049	968 004	100,0 %		
2009	Yliopistot	Amk	Yleiset kirjastot	Erikois-kirjastot	Yhteensä 2009	%-osuus kokonais-kuluista	Ero vuoteen 2008	Ero vuoteen 2008 (%)
Henkilöstö sivukuluineen	303 141	182 060	192 558	64 484	742 243	61,5 %	54 913	8,0 %
ATK-ohjelmistot ja ylläpito	116 691	57 139	104 065	0	277 895	23,0 %	64 393	30,2 %
Muut kulut (mm. koulutus, matkustus, yk:t)	126 691	6 040	35 729	18 065	186 525	15,5 %	119 353	177,7 %
Yhteensä 2009	546 523	245 239	332 352	82 549	1 206 663	100,0 %	238 659	24,7 %
Indeksi edelliseen vuoteen	144 %	113 %	113 %	109 %	125 %			

7.2 Henkilöstö

Vuonna 2009 FinELibin henkilöstöstä toimi aineistohankinnassa 10,5 henkilötyövuotta ja Nelli-palvelussa hieman yli 6 henkilötyövuotta eli yhteensä FinELib-palveluyksikössä noin 16,5 htv:tta. Koska yksi henkilö siirtyi Kansalliskirjastossa toisiin tehtäviin ja yksi henkilö oli vuorotteluvapaalla viisi kuukautta, palveluyksikössä osa tehtävistä hoidettiin sijaisuuksin. Tällä järjestelyllä oli myös mahdollista toteuttaa henkilökiertoa asiakaskirjastojen kanssa. Palveluyksikössä työskenteli lisäksi harjoittelija ja tuntityöntekijä.

Palveluyksikössä hyödynnetään henkilöstön osaamista sisäisessä koulutuksessa sekä käymällä kouluttajina eri tilaisuuksissa. Henkilökunta osallistui kansainväliseen koulutukseen ja seminaareihin. Palveluyksikkö on hyödyntänyt ulkopuolista asiantuntemusta erityisasiantuntemusta vaativissa tehtävissä (mm. arvonlisäverolainsäädäntö, kilpailutus). Tiimimäinen työskentelytapa on soveltunut hyvin kehittämistehtäviin ja yhdenmukaistanut palvelun laatua.